

УДК 811.161.2-1.09'282 (477,43) Карась П.
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-1-19>

Олеся БАРТАШУК,
orcid.org/0000-0002-9022-5523
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(Хмельницький, Україна) *olesya10091@ukr.net*

Світлана МАХОВСЬКА,
orcid.org/0000-0002-2177-9733
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(Хмельницький, Україна) *podilvidimfe@ukr.net*

ДІАЛЕКТИЗМИ В ЗБІРЦІ ПОДІЛЬСЬКОГО ПОЕТА ПЕТРА КАРАСЯ «ЖИТО І КАЛИНА»

У статті проаналізовані лексичні, морфологічні та граматичні особливості волинсько-подільської групи говорів південно-східного наріччя, зафіксовані методом суцільної вибірки в поезіях зі збірки подільського письменника П. Карася «Жито і калина». Особлива увага звертається на лексичні діалектизми: визначено їх розряди за частиномовною належністю, наведено семантичні групи, проаналізовано граматичні особливості виділених форм.

Частиномовний аналіз зафіксованого діалектного матеріалу сприяв висновкам про найбільшу кількість діалектизмів серед дієслівних форм, що проявляється в заміні або відсутності флексій в особових формах, вживанні архаїчної форми суфіксів інфінітивів, недотриманні мовних норм у творенні дієприкметників активного стану, у використанні автором низки префіксів та прийменників, що ілюструють розмовні норми подільсько-волинської групи говорів.

У системі іменних частин мови найбільше діалектних явищ пов'язано із прикметниками та іменниками. Зокрема, під час творення діалектних іменникових словоформ найбільш часто поет вживає збірні та речовинні іменники у невласливих їм у літературній мові граматичних формах числа; спостерігаються часті випадки безафіксного творення іменникових діалектних форм або з використанням афіксів, не властивих літературним мовним нормам. Яскравим проявом розмовних діалектних явищ у поезіях П. Карася є відмінкові форми поєднання іменників та займенників, що не відповідають літературним нормам.

У системі прикметника найбільш часто зустрічаються діалектизми, пов'язані із вживанням відмінкових форм, флексій та стягнених і нестягнених прикметників; розмовні особливості волинсько-подільського говору прослідковуються і у творенні ступенів порівняння прикметників,

До діалектних явищ у системі прислівника віднесені переважно лексичні діалекти. Серед службових частин мови діалектні явища, зафіксовані в аналізованих поезіях збірки «Жито і калина», стосуються винятково діалектних форм вживання прийменника із самостійними частинами мови, що передають зразки синхронії сучасного стану побутування волинсько-подільських говорів південно-західного наріччя.

Ключові слова: діалектизми, діалектні явища, подільсько-волинські говори.

Olesia BARTASHUK,
orcid.org/0000-0002-9022-5523
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature
Khmelnyskyi of Humanitarian-Pedagogical Academy
(Khmelnyskyi, Ukraine) *olesya10091@ukr.net*

Svitlana MAKHOVSKA,
orcid.org/0000-0002-2177-9733
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature
Khmelnyskyi of Humanitarian-Pedagogical Academy
(Khmelnyskyi, Ukraine) *podilvidimfe@ukr.net*

DIALECTISMS IN THE COLLECTION OF THE PODILLIA REGION POET PETRO KARAS «RYE AND GUELDER ROSE»

The article analyzes lexical, morphological and grammatical peculiarities of the Volyn-Podillia group of dialects of the south-western jargon, recorded by the method of continuous sampling in poems from the collection of Podillia region writer P. Karas "Rye and Guelder Rose". Particular attention is paid to lexical dialectisms: their categories are determined by part-of-speech affiliation, semantic groups are given, grammatical peculiarities of selected dialectisms are analyzed.

Part-of-speech analysis of the recorded dialect material contributed to the conclusions about the largest number of dialectisms among verb forms, which is manifested in the replacement or absence of inflections in personal forms, use of archaic forms of suffixes of infinitives, non-compliance with language norms in creating adjectives of active voice, in the author's use of a number of prefixes and prepositions illustrating the colloquial norms of the Volyn-Podillia group of dialects.

In the system of noun parts of speech, most dialectal phenomena are associated with adjectives and nouns. In particular, when creating dialectal noun word forms, the poet most often uses collective and material nouns in grammatical forms of numbers that are not peculiar to them in literary language; there are frequent cases of non-affixed creation of noun dialectal forms or with the use of affixes that are not inherent in literary linguistic norms. A striking manifestation of colloquial dialectal phenomena in P. Karas's poems are case forms of combination of nouns and pronouns that do not correspond to literary norms.

In the system of adjectives the most common dialectisms are associated with the use of case forms, inflections and constricted and unstressed adjectives; colloquial peculiarities of the Volyn-Podillia dialect are traced in the creation of degrees of comparison of adjectives.

The dialectal phenomena in the system of the adverb include mainly lexical dialects. Among the auxiliary parts of the language, the dialectal phenomena recorded in the analyzed poems of the collection "Rye and Guelder Rose" relate exclusively to dialectal forms of use of preposition with independent parts of speech that convey examples of synchrony of the current state of life of Volyn-Podillia dialects of the south-western jargon.

Key words: dialectisms, Volyn-Podillia dialects, south-western jargon, poetry.

Постановка проблеми. Основою будь-якої літературної мови є діалекти, які водночас є джерелом збагачення художньої літератури. Серед основних причин звернення письменників до діалектів дослідники називають дві: автори самі є носіями певних діалектів, користуються діалектною лексикою, формами слів як своєю основною щоденною лексикою, вона для них є звичною і набагато зручнішою, придатнішою для використання, аніж добре знайома, але все ж таки віддалена від повсякденного життєвого користування літературна мова. Другою причиною звертання письменників до діалектної мови під час написання художніх творів називають орієнтацію на населення, на свого постійного читача (Вакульчук, 2001: 133).

Також у сучасній українській літературі визначено два основні способи використання діалектизмів: перший – коли весь авторський твір пишеться певною говіркою, тобто автор використовує «діалектне мовлення як повноцінний засіб спілкування, випробуваний століттями» (Ніколаєнко, 2012: 224), другий спосіб проявляється тоді, «коли письменники за традицією української класичної літератури в художні твори вводять лише окремі діалектні слова» (Ніколаєнко, 2012: 224).

Аналіз досліджень і публікацій. Питання співвіднесення художньої літератури й діалектів перебували в полі зору багатьох мовознавців. Зокрема, такий зв'язок обґрунтовували В. Грещук,

М. Жовтобрюх, М. Рильський та ін. Останніми роками спостерігаємо значне зростання дослідницького інтересу мовознавців до діалектизмів у художніх творах конкретних авторів: такі студії знаходимо в статтях С. Вакульчука (у творах Б. Лепкого), Т. Громко (діалектні явища в п'єсах І. Карпенка-Карого), В. Зорі (в ідіолекті Т. Г. Шевченка), С. Литвинської (у прозі Л. Куліша), Л. Пени (у творах М. Матіос і Т. Мельничука), А. Поповського (у поезіях І. Манжури і Д. Яворницького) та ін. Водночас аналіз засвідчив, що мова поезій подільського письменника П. Карася не була предметом дослідження щодо виявлення діалектних явищ будь-якого рівня.

Мета та завдання статті. Мета статті полягає в аналізі лексичних, морфологічних та граматичних особливостей волинсько-подільської групи говорів південно-східного наріччя, зафіксованих у поезіях зі збірки подільського письменника П. Карася «Жито і калина». Основні завдання, що сприятимуть реалізації означеної мети, полягають у визначенні корпусу використаних поетом діалектних явищ лексичного, морфологічного та граматичного рівня, а також в їх систематизації.

Методи та методика дослідження. До основних методів дослідження, використаних нами під час реалізації мети статі, ми віднесли описовий та порівняльний. Активно використовувалися також прийоми інтерпретації, порівняння та уза-

гальнення мовного діалектологічного матеріалу, дібраного з поезій аналізованої збірки методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз поезій з останньої прижиттєвої збірки поета «Жито і калина» (2016 р.) свідчить, що найбільш часто автор використовує лексичні та морфологічні діалекти, де серед останніх виділяються два рівні: морфемний та власне морфологічний. До морфемних діалектів відносяться ті, що мають виражені відмінності від літературних словоформ на рівні словотвору: безафіксне творення слів, уживання одних афіксів на місці інших та ін.

У поезіях П. Карася використано широке поле лексичних діалектизмів, які традиційно охоплюють переважно сфери життя, пов'язані з побутом, родинними стосунками, виробничою діяльністю носіїв подільсько-волинських говорів південно-західного наріччя, і які ми розподілили на кілька лексико-семантичних груп: 1) назви рослинного світу: «*Чом і кому він збирає братки*» (Карась, 2016: 316); «*Щоб зростали льони, синьоокі, мов без*» (Карась, 2016: 263); «*А поряд розмаяні ружжі*» (Карась, 2016: 42); «*У садах циганки мліють спілі*» (Карась, 2016: 273) (*циганки* – діал. назва сорту яблук – наше уточнення) та ін.; 2) явища природи: «*Грози й метілі ставали навпроти*» (Карась, 2016: 7) та ін.; 3) абстрактні поняття: «*Усе ж всякі нелади я відгортаю*» (Карась, 2016: 3130); «*З поворотами стрічень і доль*» (Карась, 2016, с. 308); «*Лишень опісля я відчув до глибини*» (Карась, 2016: 306); «*Громів ув'язнених огром*» (Карась, 2016: 271) та ін.; 4) просторові та географічні назви: «*Кружину від краю і до краю / Облітає ворон*» (Карась, 2016: 36) (*кружина* – околиця, навколишній простір) (ВТССУЛМ, 2001: 468) та ін.; 5) слова на позначення суспільних назв, явищ, понять, термінів: «*Мов на зарібки з торбами ідуть*» (Карась, 2016: 220); «*Вже у засвітах мама давно*» (Карась, 2016: 71); «*Як ватра наша спалахне*» (Карась, 2016: 317) та ін.; 6) діалектизми, що вказують на дії, процеси, стан: «*Мають бусли між отав*» (Карась, 2016: 270); «*І тоді – паняйте, сироти*» (Карась, 2016: 17); «*І вже повітря не стає*» (не стає – діалектна форма у значенні *невистачає* – наше уточн. – О. Б.) (Карась, 2016: 18); 7) діалектизми, що характеризують предмети, процеси: «*А в нужди незбавний плин*» (Карась, 2016: 28); «*Він ставив хазяйські хати*» (Карась, 2016: 42) (*хазяйські* у значенні – *добротні* – наше уточн. – О. Б.) та ін.; 8) назви народних ігор, забав: «*Веселка грає в крем'яхи*» (Карась, 2016: 296) та ін.; 9) діалектні лексеми для характеристики осіб, рис їхньої вдачі, якостей та

зовнішності: «*Невже та любка мила / Мене не відлюбила*» (Карась, 2016: 302); «*Може, хтось не годеи зрозуміти*» (Карась, 2016: 299) та ін.

Як вагому складову частину лексики в поезіях П. Карася ми виділили низку розмовних та застарілих слів, характерних для народного живого мовлення та писемних пам'яток: *вольнім, владар, враг, вражда, гибельна, глядить, грімниця, далєбі, дециця, сси, жадав, життьове море, жново, здавен, злото, зове, зоставим, корець, лжа, леліти, лєстиві, мисль, мужали, на загин, німує, нужда, одвага, оружжа, притичина, подать, пожари, пощезне, рать, сивизна, спасе, спасенне, стражденний, судьба, суца, трепета, хлопи, явлені, ярка* та ін. До прикладу: «*А я за правдою йду пішака*» (Карась, 2016: 7); «*Обсіла її вража згряя*» (Карась, 2016: 8); «*Клякали владарі незмінні*» (Карась, 2016: 11) (*клякали* – падали на коліна) (ВУТССУЛМ, 2001: 435); «*Ти всього лиш парвеню*» (Карась 2016: 18) (*парвеню* – застаріле і зневажливе вискочка) (ВТССУЛМ, 2001: 705); «*Червона орда розпалила пожари*» (Карась, 2016: 18); «*Від щастя тронна челядь оха*» (Карась, 2016: 18); «*Немов з гадючої утроби / Навмисне пущені у світ, / Жадливі українофоби / Супроти нас пішли в похід*» (Карась, 2016: 20); «*Застують булави*» (Карась, 2016: 20); «*Я не знаю, де питати, / У якого судії*» (Карась, 2016: 22); «*Аж дивуєшся, як ниціє*» (Карась, 2016: 22); «*Теперішні юди та дуки*» (Карась, 2016: 28); «*Сади стануть плодом леліти*» (Карась, 2016: 320); «*Що прагну півоній сягти*» (Карась, 2016: 314); «*А над нами яструбів чота*» (Карась, 2016: 299); «*Як разом згорати в цілунку, щоб він завладів обома*» (Карась, 2016: 299); «*Материнкою поле все літує*» (Карась, 2016: 298); «*З молодих давніх літ поле дбала руками*» (Карась, 2016: 76) (*поле дбала* – те ж, що й *обробляла* – наше уточн. – О. Б.); «*А серце тенькає чогось*» (Карась 2016: 227); «*Навіть снити добром*» (Карась, 2016: 234); «*Празникують у рабській крові*» (Карась, 2016: 35); «*А я за правдою йду пішака*» (Карась, 2016: 7); «*Вчимося грати у гилки*» (Карась, 2016: 240); «*Мову рідну перекинчики / Проміняли на чужу*» (Карась, 2016: 17) (*перекинчик* – *той, хто перейшов на бік ворога*) (ВТССУЛМ, 2001: 728); «*Житіє у тебе тлусте*» (Карась, 2016: 19) (*тлустий* – *дуже жирний, огрядний, опасистий*) (ВТССУЛМ, 2001: 1251) та ін.

Серед гами морфемних та граматичних діалектних явищ, ужитих автором у поезіях аналізованої збірки, найбільш помітними є ті, що стосуються вживання дієслівних форм. Зокрема: 1) у дієсловах I та II особи множини відсутнє закінчення: *старієм, знаєм, кажем* тощо: «*А ми не*

здаємсь!» (Карась, 2016: 21); «*Хіба себе не продаси?»* (Карась, 2016: 11); 2) у зворотних дієсловах III особи однини та множини замість частки *-ся* вживається *-сь*: *осміхнулась, вернулась, зиурались* та ін.: «*Що справді навіки зійшлись»* (Карась, 2016: 108); 3) у III особі однини та множини у дієсловах відсутнє закінчення: *бува, витіка, закипа, звеселя, зітха, їм проща, не віда, не ляка, не щеза, оха, пам'ята, побива, паде, посила, поміча, поуча, розрива, світа, сія стріча, стука, трепета*, та ін.: «*Свободу і матір орда розрива»* (Карась, 2016: 8); «*Вічно синів пам'ята»* (Карась, 2016: 10); «*Його з могили вигляда»* (Карась, 2016: 11); «*Від щастя тронна челядь оха»* (Карась, 2016: 19); «*Як закипа вулкан»* (Карась, 2016: 28); «*І груди щастям розрива»* (Карась, 2016: 110) та ін.; 4) в інфінітивних формах автор вживає переважно архаїчні суфікси *-ть*: *бить, буть, виймать, вирвать, воскресать, встать, долать, знать, мать, наздогнать, подумать, пить, подумать, прощать розпростать, спопелять, стоять* тощо: «*Та що не йду, то тяжче дихать»* (Карась, 2016: 18); «*І давала пить мені»* (Карась, 2016: 120); «*Їх вітер приласкувать хоче»* (Карась, 2016: 314); «*Жінка та не знає цього не може»* (Карась, 2016: 300) та ін.; 5) спостерігається вживання постфікса *-ся, -сь* у словах, в яких у літературній формі він відсутній: «*Та забуваються вони»* (Карась, 2016: 17); «*Не звикатися до тягара»* (Карась, 2016: 254); 6) наявність складної форми дієслів майбутнього часу недоконаного виду: «*Тих помилок моглось не мати»* (Карась, 2016: 49); 7) характерним є вживання дієслів без відповідних афіксів: «*Зустріча мене згорена мати»* (Карась, 2016: 77); «*Наче погода, мінялася влада»* (Карась, 2016: 254); «*Більше не стрічаться нам»* (Карась, 2016: 283); «*Стачить для неї тепла»* (Карась, 2016: 52); «*Щоб воно не кінчалось ніколи»* (Карась, 2016: 309). Вживає автор безафіксну діалектну форму дієслова *затихав*: «*Навіть ручай між березами тих»* (Карась, 2016: 279); 8) спостерігається наявність розмовних дієслівних форм, утворених іншим способом, аніж у літературній мові, за допомогою інших афіксів або за їх наявності там, де в літературних нормах вони відсутні. Наприклад: префікс *у-* в дієслові доконаного виду замінено на *о*: «*Лебедям земля вже осміхнулась»* (Карась, 2016: 37); замість префікса *в-* у дієсловах доконаного виду 1-ої особи однини вживається *по-*: «*А чорних воронів поразим»* (Карась, 2016: 252); на місці дієслівного префікса *зі-*, що вказує на доконаний вид, автор використовує префікс живої розмовної діалектної мови *с-*: «*Знесилився Рух, стялась Орда»* (Карась, 2016: 11); префікс *з-* автор

вживає замість нормативного *від-*: «*Вже й лелеки зиурались гнізда»* (Карась, 2016: 63); *при-* замість *під-*: «*У прислужниках ходить прикуплена знать»* (Карась, 2016: 255); замість префікса *при-* вживається *у-*: «*Смітить багатій готівкою, / Угощає за свої»* (Карась, 2016: 30); *о-* замість літературного *обі-* чи *за-*: «*Долю окрали мою»* (Карась, 2016: 47); «*Але ви в часі опізнились»* (Карась, 2016: 212); у дієсловах доконаного виду префікс *за-* замінено на *по-*: «*Похлиньється єдиним лиш криком»* (Карась, 2016: 35); префікс *при-* замінено на розмовну форму *за-*: «*Занишкла хата в час грози»* (Карась, 2016: 55); і навпаки: у формах, де доконаний вид дієслова повинен утворюватися за допомогою префікса *по-*, автор використовує інші афікси, властиві розмовному стилю: «*Місяць звеселів до краю»* (Карась, 2016: 289); зустрічаються діалектні форми дієслів доконаного виду із префіксом *од-* замість *по-*: «*Одгасла юнь твоя й моя»* (Карась, 2016: 307) тощо. Такі ж морфемні діалектні явища спостерігаються в багатьох інших випадках: *спечалені* (печальні); *спізнати* (пізнати); *погасає* (гасне), *кружеляють* (*кружляють*) тощо; 9) у діалектних формах волинсько-подільських говорів наявне явище заміни часових форм дієслів, що відображено і в поезіях П. Карася: «*Хто проходив, її не мине»* (Карась, 2016: 260) та ін.

Досить багато діалектних явищ ми виділили в аналізованих поезіях у системі іменникових форм: 1) часто автор використовує діалектні форми числа іменників: «*Кремлем спресовані льоди»* (Карась, 2016: 10); «*Всякі влади-казнокради»* (Карась, 2016: 11); «*Зол каменепад»* (Карась, 2016: 11); «*Здолав я много стерень»* (Карась, 2016: 261); «*Гарні струми біжать в добрих жилах землі»* (Карась, 2016: 261); «*І клекоти щедрі лелечі»* (Карась, 2016: 82); «*За життя мама пересапала / Тих земель, що нема їм числа»* (Карась, 2016: 262); 2) помітними є діалектні явища на морфемному рівні у складі іменникових форм: «*І рай стелитиме товні»* (Карась, 2016: 11); «*Як жур роняє соняшник»* (Карась, 2016: 237), де слово «жур» набуває іншого роду, аніж у літературній мові; 3) спостерігаємо відсутність приставного приголосного у слові *вогонь*: «*Ловити огонь її чару»* (Карась, 2016: 91); «*Та ж солодкий огонь губ дівочих»* (Карась, 2016: 320); 4) для іменникових діалектних форм, ужитих в аналізованих поезіях, характерні невластиві літературній мові відмінкові форми: в іменнику II відміни мішаної групи *хабар* в орудному відмінку має мати закінчення *-ем*, натомість П. Карась уживає розмовну форму слова із закінченням *-ом*: «*Когось купили хабаром»* (Карась, 2016: 17). В іменниках м'якої

групи *рай* та *гай* відмінкова форма родового відмінка має закінчення *-ю*, однак автор вживає діалектну форму *-ї*: «*Все у вас, наче справді у райі*» (Карась, 2016: 60); «*Можже, й добре у краї чужому*» (Карась, 2016: 243); «*Ти далеко у чужому краї*» (Карась, 2016: 223). Розмовно-діалектна форма закінчень та вживання відмінкових форм іменників проглядає і в багатьох інших випадках: «*Колиса ріка нам човна*» (Карась, 2016: 286); «*У вітра про це запитаю*» (Карась, 2016: 79); «*Тільки чом же літа нам спалили моста*» (Карась, 2016: 207); «*І пісень наслуха*» (Карась, 2016: 198); «*А піднялись очерета*» (Карась, 2016: 203); 5) в орудному відмінку множини слово *листя* та *гілля* автор вживає закінчення *-ями* замість *-ям*: «*Хату клечає малечі / Гіллям і листями м'яти*» (Карась, 2016: 60); «*Та я б підняла їх гіллями*» (Карась, 2016: 79); 6) спостерігається наявність розмовних діалектних форм збірних іменників II відміни середнього роду (за аналогією до *гілля*, *суцвіття*, *галуззя*): *квіття*: «*Много раз опадало вже квіття*» (Карась, 2016: 80) та *вертання і стрічання* (за аналогією до абстрактних *чекання*, *бажання*): «*І назад їм немає вертання*» (Карась, 2016: 86); «*Я летів на стрічання*» (Карась, 2016: 295); 6) на морфемному рівні також спостерігаються діалектні явища, що проявляються у формах префіксів: замість *від-* автор уживає префікси *о-* та *од-*: «*Наступає пора одквітанья латать*» (Карась, 2016: 320); 7) усічене закінчення в давальному відмінку в слові *чайна*: «*Бо вже й так у скромній чайні / Промокає пів села*» (Карась, 2016: 27); 8) безафіксне творення відмінкових форм іменників: «*Рвали довоє цвіт із лип ми / Цілу ніч, аж десь під рань*» (Карась, 2016: 140); «*Журом тихим затужу*» (Карась, 2016: 141).

До поширених діалектних явищ у системі прикметникових форм в аналізованих поезіях ми віднесли такі: 1) вживання стягнених форм якісних прикметників: «*Благословен мій Хмельницький казковий, / Зелен сад у маю*» (Карась, 2016: 326); «*Мій Хмельницький блажен*» (Карась, 2016: 48); «*Гарним веснам завжди рад*» (Карась, 2016: 134) та ін.; 2) вживання нестягнених форм прикметників: «*Карії очі, чорнії брови / Бравий козак цілував на ходу*» (Карась, 2016: 37); «*Ти признайся, матінко святая*» (Карась, 2016: 58) та ін.; 3) використання діалектних розмовних форм прикметників: «*У матусі рука помічна*» (Карась, 2016: 77); «*Хоч літами я мала*» (Карась, 2016: 275); «*На любов, вогняну і справедливу*» (Карась, 2016: 275) та ін.; 4) діалектні форми вживання якісних прикметників зі ступенем порівняння: «*Дорожча золота стає*» (Карась, 2016: 3180); «*Це вона, роботяца*

до краю» (Карась, 2016: 263); «*Вона у житті найдорожча за все*» (Карась, 2016: 214) та ін.; 5) вживання закінчення *-ім* замість *-ому*, *-ему*, *-єму* в місцевому відмінку однини прикметників: «*Бо ж ріка у теплім трепеті*» (Карась, 2016: 319); «*В розкішному білім цвіту*» (Карась, 2016: 201); «*Що навіть дуб у синім гаї / Від несподіванки отерп*» (Карась, 2016: 25); «*При ясных небесах, на широкім роздоллі*» (Карась, 2016: 48); «*На полі життєвім трудилася чесно*» (Карась, 2016: 82); «*У нашім вечорі прощальнім*» (Карась, 2016: 209) та ін.; 6) творення прикметника від іменника «роса» відбувається інакше, аніж у літературній формі: за допомогою суфікса *-н-*, а не *-ян-*: «*Він тече віки / Поміж росних трав*» (Карась, 2016: 40); 7) вживання давньої форми слова «ворожа», в якій замість повноголосся *-оро-* вживається *-ра-*: «*Обсіла її вража згряя*» (Карась, 2016: 8).

Також значна кількість діалектних явищ пов'язана в аналізованих поезіях із діалектними явищами в системі творення дієприкметників, зокрема: 1) творення дієприкметників відбувається за допомогою суфіксів *-ач-*, *-уч-*: «*Завжди чаруюча душа*» (Карась, 2016: 254); «*Як з верб опадаюче листя*» (Карась, 2016: 211); 2) активно послуговується автор діалектними формами дієприкметників: «*Яка незборима потуга джерел*» (Карась, 2016: 9); «*Скільки їх, дочасно опочилих*» (Карась, 2016: 36); «*Я немов заблукана в глуші*» (Карась, 2016: 321); «*Місяць висів, мов золочений бант*» (Карась, 2016: 288); «*Нишком зігнулись дерева спечалені*» (Карась, 2016: 220); «*Усе проминує на нашій землі*» (Карась, 2016: 214); «*Поле позаду з натужними днинами*» (Карась, 2016: 213); «*А я, підтопаний*» (Карась, 2016: 213); «*Ні повторить, ні замінити // Ї не владен вже ніхто*» (Карась, 2016: 212); «*В мене ж душа не остуджена*» (Карась, 2016: 212); «*Неумовчне, немов джерело*» (Карась, 2016: 208) та ін.

Зустрічаються в аналізованих поезіях форми займенників, не властиві літературній мові: *цім*, *всеньке село*, *світ усей*, *тамтой рік*, *привілля само*, *нім* та ін.: «*Доля наша в цім краю*» (Карась, 2016: 15); «*На кожному каміння без краю*» (Карась, 2016: 22); «*У нім зісподу*» (Карась, 2016: 28); «*Та півчі на всеньке село*» (Карась, 2016: 42); «*І не тому, що ніщо взути*» (Карась, 2016: 57); «*За все село, за світ усей*» (Карась, 2016: 58); «*Із широких світів до мойого села*» (Карась, 2016: 73); «*З колиски дарує нам небо само*» (Карась, 2016: 77); «*А цвіт із тамтої черешні*» (Карась, 2016: 86); «*Скільки долі той*» (Карась, 2016: 1420); «*Довкола привілля само*» (Карась, 2016: 286); «*Самий прогортаю той терен*» (Карась, 2016: 265) та ін.

Загалом, в аналізованих поезіях досить багато іменників та займенників ужито в діалектних граматичних формах: «*А воно мене тяжко пече*» (Карась, 2016: 15); «*Не мала й часинку заснути*» (Карась, 2016: 55); «*Здійнявши руки над ворота*» (Карась, 2016: 55); «*Дорослий, уже в сивині*» (Карась, 2016: 70); «*А мені все одно долина / Голос твій*» (Карась, 2016: 300); «*Де ж було тоді нам знати / Про некучі сльози в ній*» (Карась, 2016: 259); «*У серці моєму, яке молоде*» (Карась, 2016: 238); «*В них загубився мій чесний нажин*» (Карась, 2016: 213).

Значно менше використовує автор діалектні та розмовні форм числівників: *мільонів*, *оба*, *два друзі* (архаїчна форма двоїни), *надцять*, *много* та ін.: «*Мільонів скатованих дуи*» (Карась, 2016: 35); «*Коли нам тільки надцять було*» (Карась, 2016: 298); «*Береги оба сяють росами*» (Карась, 2016: 286); «*Здолав я много стерень*» (Карась, 2016: 261).

Багато розмовних та архаїчних форм знаходимо в поезіях П. Карася й серед прислівників: *годі*, *делебі*, *загодя*, *злада*, *з опаскою*, *вмент*, *крадьки*, *наопаиш*, *напропале*, *нещадимо*, *пішака*, *святешно*, *тайкома* та ін., серед яких є й такі, що відбивають локальні говірки подільського та волинського говорів: *в самий раз*, *все в літі* (влітку), *геть малий* (зовсім), *до холери*, *жаристо* (червоно), *жодним робом*, *затоки* (невпевнено, похитуючись, заточуючись), *знеобачки*, *з рана*, *порану* (зранку), *ізмалу*, *надовкола*, *на хвилю* (хвилину), *незрідка*, *не конче*, *непрочахно*, *ниньки*, *пішком*, *порану*, *попри все*, *так обидно* (образливо), *тремко-тремко* (щемливо), *теж* (також), *чомсь* та ін. До прикладу: «*Вік не саджатиме в каторжні тюрми*» (Карась, 2016: 34); «*І стають батьками теж*» (Карась, 2016: 135); «*Ми зазнали впору / Золото шалу / ... Одувіла штишина / Й чомсь ми розійшлися*» (Карась, 2016: 142); «*Переймається не конче*» (Карась, 2016: 142); «*Земля колисалася тремко*» (Карась, 2016: 323); «*Нарік розпростають вічні жита*» (Карась, 2016: 316); «*Літо гаряче, аж грози йдуть затоки*» (Карась, 2016: 316); «*Тому себе так щемно трачу*» (Карась, 2016: 317); «*Літа міняють нас неложно*» (Карась, 2016: 318); «*Тільки проза життя dokonечно*» (Карась, 2016: 318); «*Та в літі дощами і громами*» (Карась, 2016: 314); «*Все, як і водиться в літі звичайному*» (Карась, 2016: 288); «*Нам доля вибрала зарані*» (Карась, 2016: 311); «*Папороть тайну поодаль села*» (Карась, 2016: 73); «*Як несла у безбач хвиля навісна*» (Карась, 2016: 87); (безбач – без мети, наосліп) (ВТССУЛМ, 2001: 40); «*Розплилися трелі тремко*» (Карась, 2016: 292) та ін.

У системі службових частин мови аналіз засвідчив лише діалектні явища, пов'язані із вживанням прийменників, серед яких найбільш частотними є такі: 1) діалектні форми вживання просторових прийменників: *по* використовує замість *через* або *крізь*: «*І нектиме по часі, по роках*» (Карась, 2016: 15); *по* зі значенням у: «*По курганах та німих могилах*» (Карась, 2016: 36); «*А по гаях черемуха*» (Карась, 2016: 296); *при* замість *біля*: «*Нікого нема при труні*» (Карась, 2016: 41); «*Білі вишні при її вікні*» (Карась, 2016: 75); «*Та стрічалися / В ночі темні при вербі*» (Карась, 2016: 215); *при* замість *під*: «*І злотом, і цвітом обито / При місяці гілля в саду*» (Карась, 2016: 91); «*При ясных небесах, на широкім роздоллі*» (Карась, 2016: 48); замість *до* автор використовує діалектну форму *під*: «*А мати йде під образи*» (Карась, 2016: 55); прийменник *на* вжито на місці іншого просторового – *біля*: «*А мати стоїть на воротах*» (Карась, 2016: 55); *по* замість *на*: «*А я радий цілувати / Роси по твоїх слідах*» (Карась, 2016: 306); замість *у* автор вживає *по*: «*Я за нею по травах вечірніх блукав*» (Карась, 2016: 224) та ін.; 2) у поезіях П. Карася помітними є також діалектні форми вживання об'єктних прийменників: *уживання з замість від* «*Мудрі селяни, козацькі з природи*» (Карась, 2016: 45); замість *за* автор використовує *в* або *над*: «*Проводжала в науку з торбами*» (Карась, 2016: 54); «*Робота була над усе*» (Карась, 2016: 56) (*важливіша за усе*); *по* замість *за*: «*По вас заскучала вже хата*» (Карась, 2016: 56) (*за вами*); замість об'єктного прийменника *за* ними використовує просторічну розмовно-побутову форму з прийменником *по*: «*Зітхат по них ми не повинні*» (Карась, 2016: 26); замість словосполучення з об'єктом прийменником «*на нього не впаде ціна*» автор вживає діалектну розмовну форму: «*Кажуть, що з роками не тьмяніє злато / І ніколи в нього не спаде ціна*» (Карась, 2016: 68); використовує автор архаїчну праслов'янську форму прийменника *ув*: «*Самі не знаєм, як зуміли, / Одне ув одному згорять / А ми і дотепер згоряєм / Одне ув одному сповна*» (Карась, 2016: 319); 3) вживає автор прийменникові форми, не властиві літературним нормам, що передає діалектні вирази подільсько-волинських говорів: замість часового прийменника *через* вживається діалектна форма *по*: «*І нектиме по часі, по роках*» (Карась, 2016: 15). У деяких словосполученнях автор вживає діалектні форми з часовим прийменником *по*, що вживається на місці прислівника: «*На синіх водах по весні*» (Карась, 2016: 224); замість прийменника *причини через*

або завдяки автор використовує *по*: «До мене приходять **по дивному праву**» (Карась, 2016: 313); аналогічно замінює прийменником *по* прийменник причини *через* у такому словосполученні: «А той камінь згубив навіть лік, / Скільки **зводив серцець по любові**» (Карась, 2016: 272); 4) прийменникові конструкції з *по* замість прислівника на позначення обставини часу: «А згоряли у коханні / Вечорами й **по ночах**» (Карась, 2016: 306). Також прийменник *по* утворює діалектну форму, що є еквівалентом літературному словосполученню «знаємо завдяки своєму досвіду»: «Але ж **ми по собі добре знаєм**» (Карась, 2016: 300). У значенні часового прийменника вживає автор *за* замість *під час* або *в період*, у час: «Папери ті на землю у церату / Дід загорнув **за смуги на селі**» (Карась 2016: 268). Діалектним є також уживання прийменника *за* замість *у* в такому поєднанні: «**За життя чимало трапів / Я на службі перебрів**» (Карась, 2016: 255); 5) автор вживає й такі конструкції, де прийменник є зайвим: «**До труда ішли зарані**» (Карась, 2016: 306), де за літературними нормами варто вживати дієслово-інфінітив *працювати*; 6) використовує автор також безприйменникові конструкції з пропущеним об'єктом прийменником: «**Не шкодую той вечір донині**» (Карась, 2016: 308); «**Подібно медам, що лягають у вулик**» (Карась, 2016: 238); 7) спостері-

гаємо діалектну форму вживання конструкцій без прийменника, що вимагають іншого, аніж у літературній формі, відмінка іменника: «**Нема України ні ночі, ні дня**» (Карась, 2016: 9) та ін.

Висновки. Отже, аналіз поезій подільського письменника П. Карася зі збірки «Жито і калина» засвідчив, що автор обрав другий шлях використання територіальних діалектів: не повністю відтворює окрему говірку, а лише активно послуговується широким спектром позалітературних одиниць на різних мовних рівнях: лексичному, морфологічному, морфемному.

Звичайно, вживання деяких із виділених морфемних особливостей, відбитих у поезіях П. Карася, можна пояснити бажанням зберегти розмір та ритмомелодіку вірша, однак значну кількість їх автор вживає, ймовірно, підсвідомо як свою повсякденну, зрозумілу і зручну лексику, що досить яскраво відбиває особливості говірок волинсько-подільської групи, властиві для Хмельниччини.

Таке активне послуговування територіальними діалектами в поетичних творах увиразнює авторську індивідуальність, постає виразною особливістю ідіостилю П. Карася, що у свою чергу актуалізує в подальшому дослідження інших складників цього феномену, зокрема студії над соціальними діалектами, активно використовуваними автором в означеній збірці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакульчук С. П. Морфологічні діалектні особливості в мовотворчості Б. Лепкого. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2001. Вип. 4. С. 132–139. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q> (дата звернення: 25.05.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
3. Карась П. П. Жито і калина (поезії). Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак А. А., 2016. 340 с.
4. Николаєнко І. О. До питання про «олітературення» діалектів. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. 2012. № 3 (21). Ч. 1. С. 223–227.

REFERENCES

1. Vakulchuk S. P. Morfolohichni dialektni osoblyvosti v movotvorchosti B. Lepkoho. [Morphological Dialect Peculiarities in the Language Creation of B. Lepkyi] URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q> (data zvernennia 25.05.2021)
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF Perun, 2001.1440 s.
3. Karas P. P. Zhyto i kalyna (poezii). [Rye and Guelder Rose (Poetry)] Khmelnytskyi: Vydavets FOP Tsiupak A.A., 2016. 340 s.
4. Nikolaienko I. O. Do pytannia pro «oliteraturennia» dialektiv. [To the Question of Making Dialects “Literal”] Lnhvistyka : zb. nauk. pr. № 3 (21). 2012. Ch. 1. S. 223–227.